

Birth by Breaches

פרשת ויגש תשפ"ד

GENESIS

PARASHAS VAYIGASH

46 / 3-15

³ And He said, "I am the God — God of your father. Have no fear of descending to Egypt, for I shall establish you as a great nation there.³ I shall descend with you to Egypt, and I shall also surely bring you up; and Joseph shall place his hand on your eyes."

⁵ So Jacob arose from Beer-sheba; the sons of Israel transported Jacob their father, as well as their young children and wives, in the wagons which Pharaoh had sent to transport him.

⁶ They took their livestock and their wealth which they had amassed in the land of Canaan and they came to Egypt — Jacob and all his offspring with him. ⁷ His sons and grandsons with him, his daughters and granddaughters and all his offspring he brought with him to Egypt.

⁸ Now these are the names of the children of Israel who were coming to Egypt — Jacob and his children: Jacob's firstborn, Reuben.

²⁶ All the persons coming with Jacob to Egypt — his own descendants, aside from the wives of Jacob's sons — sixty-six persons in all.

²⁷ And Joseph's sons who were born to him in Egypt numbered two persons. All the people of Jacob's household who came to Egypt — seventy.

2

26-27. The grand total of seventy descendants. The total consisted of the following: All the persons who set out on the journey from Canaan to Egypt numbered sixty-six — Leah's thirty-two listed descendants, Zilpah's sixteen, Rachel's eleven, and Bilhah's seven — Joseph and his two sons were awaiting them in Egypt, and Yocheved was born en route, for a total of seventy.

There are other views of who was the seventieth: Jacob himself is counted among the group as implied by the expression *Jacob and his children* [v. 8] (*Ibn Ezra* v. 15).
* The *Shechinah* [Divine Presence] was the seventieth, for God joined their group, as it were, in fulfillment of His

promise to Jacob [in v. 4]: *I shall descend with you.*

† In the simple sense, no one is "missing," since it is common for the Torah to round off a number when just one unit is lacking (*Rosh*).

16

4

והדרוש

ויגש

דרוש

3

Rashi - Artscroll

אי אתה מוצא אלא שלשים — But when they are itemized — ויבקרן — THIRTY-THREE. — שלשים ושלש — you find only thirty-two. — אלא זו יוכרד — But this one who is included in the thirty-three and

not mentioned by name is Jochebed, שנוקדה בין החומות — who was born between the walls* — אשר ילדה אותה ללוי במצרים — as it says, — שנקמה — upon their entry into the city, — ויבקרן — whom she bore to Levi in Egypt? — לרתה במצרים — her birth took place in Egypt, — ואין הורתה — but her conception did not take place in Egypt.

6

Artscroll - Chumash

Ibn Ezra is troubled by this interpretation, however, for if Jochebed was born at this point, she would have been 130 years old when she gave birth to Moses — as was indeed the case according to Rabbinic tradition (see *Rashi* to *Exodus* 2:1). If so, why did the Torah publicize the miracle that Sarah gave birth at the age of 90 while ignoring the greater miracle of Jochebed's fertility at the age of 130? Consequently, *Ibn Ezra* comments that the "thirty-third" person alluded to in this verse is Jacob himself, who was included in the count of his family. That he was included with Leah's offspring, rather than with any of the other wives, may be because her branch of the family was by far the largest.

→ *Ramban* disagrees sharply. First, he contends, even if

Jochebed had not been born "between the walls," *Ibn Ezra* could not deny that the birth of Moses involved a great miracle. Levi was 43 at the time of the descent to Egypt and Moses was born 130 years later; neither of these facts is in question. Thus, even if Jochebed had been born much afterward, say fifty-seven years later, Levi would have been 100, and Jochebed would have been 73 when she gave birth to Moses — surely two miraculous events!

Why, then, did the Torah not mention the miracle of Jochebed? In a fundamental treatise, *Ramban* differentiates between hidden and open miracles. It must be understood that in the final analysis *everything* is a miracle, because nature does not function independently of God. The reward of the righteous and the punishment of the wicked are hardly "natural" occurrences, because the deeds of people cannot be shown in a laboratory to change the course of the heavens or the agricultural cycle. What we call *nature* is nothing more than what we are *accustomed* to see, and we do not consider it to be a manifestation of God's controlling hand because, generally, He prefers to govern the world in ways that appear to be normal. Thus the prosperity of the Patriarchs or even the fertility of people such as Jochebed, who remained youthful and vigorous at an advanced age, do not clearly show Divine intervention; they are "hidden" miracles, and the Torah does not stress them. The miracles that are highlighted in the Torah are those that are foretold by a prophet or that clearly contravene the natural order, such as the prophecy of the angels that Sarah would give birth and the Splitting of the Sea. Why God chose to highlight some events and not others is a product of the Divine wisdom.

1

קב"ג ע"א) בעת מיני חנה הניפת מרחב"א ככלן אהה מואל שבעים ובפרטן א"ל מואל אלא שבעים חסר א' וכו' הכי אמר ר' חמא בר חנינא, זו יוכבד שקורתה בדרך ולידתה בין החומות, ובמדרש נק (ב"ר צ"ד ט) וי"א יעקב השלים המנין, וי"א הקב"ה השלים המנין, ויש לפרש צדוק ממש בלידה יששכר (לעיל ל' ב"ר) ושכב וגו' הוא וכו' (כדאיתא בגדה ל"א) ונתקב סיוע ה' למנין, וי"א מואל בן קן השלים, וי"א סרה בת אשכ, ולעיל (פסוק י"ד) העירותה, ללא אשתמיני

5

ברוך יאמרו

תשבו ב' כרון כו' (לעיל ט"ז)

ה"אור החיים" הקדוש הביא דברי הגמרא, והקשה שאם יוכבד הצטרפה לבאים, היה ראוי לכתוב שכל הנפש הבאה ליעקב שישים ושבוע, ועוד, שלא היתה ראויה להמנות עימהם עד שימלאו לה שלשים יום ותצא מכלל נפל. [ויצוינו בענין זה דברי המדרש (בראשית רבה צ"ד ט) למוד הקדוש ברוך הוא להיות מונה את השבט הזה עד שהוא במעי אימו. כשרף הזה, שאינו מספיק לצאת מן העץ עד שמספיגין אותו].

אבל זאת יש להבין, מדוע עשה ה' כן, האם לא היתה יכולה להוולד מעט קודם, ולהמנות במפורש עם שבעים הנפש, שיש בהם כאמור טעמים נישאים ונשגבים. מה ביקשו ללמדינו בכך, מה עלינו להסיק מעובדה זו שיוכבד נולדה בין החומות.

303 DERASHOS HARAN

Insight: Miracles of Record

At note 102 *Ran* explains that it is easier to repeat an accomplishment than to initiate it. For example, a log that was once kindled can be rekindled more easily than a fresh log. Thus, the rekindling of a log is not as much a novelty as its kindling the first time. So too

with miracles. The real novelty is evident only the first time it occurs. The same applies to our redemption in the month of Nissan: since we were once redeemed in that month (from Egypt) it is "natural" that the next time our redemption will fall in that same month when it is "easiest" for redemption to occur.

R' Shlomo Ganzfried (author of *Kitzur Shulchan Aruch*) draws an interesting parallel to this, as follows (*Sefer Apiryon*, to *Shemos* לוי ויקח את בת לוי שמוס):

According to a Midrash, Yocheved was born at the time of Yaakov's arrival in Egypt (see *Rashi* to *Shemos* 2:1). This is also the view expressed by the Gemara (*Bava Basra* 123b).

The total sojourn of the Israelites in Egypt was 210 years, and Moshe (Yocheved's son) was 80 years old at the time of the Exodus. It follows then that Yocheved was 130 years old when she bore Moshe. Now, to bear a child at that age seems quite miraculous, and *Ibn Ezra* (*Bereishis* 46:23) wonders why the Torah would make no mention of that miracle. The Torah regards it a miracle worthy of mention that Sarah gave birth when she was 90 years old; all the more so we would expect the Torah to take note of Yocheved giving birth at 130 years of age!

R' Shlomo Ganzfried asserts that a miracle is mentioned in Scripture only the first time it occurs, since that is when it is most novel. A repetition of the miracle [which apparently is less of a violation of the laws of nature] does not warrant mention. The miraculousness of an old woman giving birth is mentioned in the case of Sarah and therefore does not warrant repetition in the case of Yocheved. In support of his explanation, he points to *Ran's* discourse here, explaining that replicating a miracle is easier to accomplish. [See also *Ramban's* objection to *Ibn Ezra's* question in his comments to *Bereishis* 46:15.]

שם ברמב"ן: "ועם התורה אין בכל ענינו רק נסים לא טבע ומנהג" וכו'. והיינו שאחרי מתן תורה כל ההנהגה עם כלל ישראל היא על ידי נסים נסתרים, והכל קשור עם המצוות שהם עושים. אם לא יורד גשם, זה לא בגלל הבריאה אלא מפני ישראל הטאן

שב 11 יום ביומו — הכל תולה הוא "בטבע".

כאשר גדלק אור בלחיצה קלה, מים זורמים בתנועת יד, אכל נטחן בסיבוב כפתור, מערכות שלמות מופעלות בתנועת אצבע, קשר נוצר עם קצה כדור הארץ בשניות ספורות — מעצמה של גאווה ואנוכיות הולך ונערם על הלב. אט אט הולכת ונשכחת מהאדם האמת הצרופה, שהבורא יתברך הוא הוא המנהל ומנהיג את חייו. ואז — נכנס הוא למרוץ בלתי פוסק של השגים גשמיים — הנאות, כסף, משרה, סמכות, שליטה — דבר המוליד בהכרח קנאה, תאוה, דאגות, פחדים, חוסר מנוחת הנפש — עד חלאים שונים בגוף ר"ל.

מכאן, שהתפתחות המדע והטכניקה קשורה קשר הדוק בהרס האמונה. ככל שהתפתחות זו גוברת — האמונה בבורא העולם, שהוא המנהל חיינו, הולכת ודועכת ר"ל. מאידך הולכת וגוברת המחשבה "כוחי ועוצם ידי עשה לי..." כאשר מחשבה זו משתרשת, אפילו אותם דברים שאינם תלויים בנו, מטביעים אנן עליהם חותמת של "טבע". כמה מקרים, הצלחות וכשלונות, שקורים לאדם מידי יום ביומו — הכל תולה הוא "בטבע".

instance, there is no reason why one who eats animal fats forbidden by the Torah should be severed from his life source and die at a young age, nor is there any natural reason that rain should cease to fall as a result of planting during the *shemittah* year. These are both miracles, but since specific events of this type are not foretold by a prophet, people tend to dismiss them and attribute them to natural causes. "He died because of a heart attack," or, "A heat wave originating in the Southern Hemisphere is at fault for the severe drought." Qvert miracles that were not foretold are in effect "hidden," like the rest of the miracles of the Torah.

With this concept, we can understand the idea of *pirsumei nissa* — publicizing the miracle — instituted by *Chazal* with regard to the mitzvos of Chanukah and Purim. Miracles that were not foretold can easily be ascribed to natural causes. Even the Ten Plagues in *Mitzrayim* might have been written off as a series of natural disasters had Moshe not warned Pharaoh prior to their occurrence. Therefore, we are commanded to publicize and thank Hashem for those hidden miracles, because otherwise they would have been dismissed.

In the *Shabbos*-morning davening we say, "[Give thanks] to Him Who alone performs great wonders." The Midrash (*Tehillim* 136) asks why the *pasuk* emphasizes that Hashem performs wonders alone. Is there anything that Hashem does not do alone? The Midrash answers that Hashem is the only One Who even knows the great wonders He performs. Often, even the beneficiary of the

miracle is unaware that a miracle was performed for him!

"Often, even the beneficiary of the miracle is unaware that a miracle was performed for him."

Every day in *Shemoneh Esrei* we thank Hashem for "Your miracles that You perform for us daily." A thinking individual asks himself, I woke up in the morning, davened, ate breakfast and went to learn/work/school. When exactly did the

miracles for which we are thanking Hashem occur? However, if we pay close attention to the "coincidences" of the day, we might very well notice Hashem's involvement in our lives. The miracles are

there, we just need to peel off the "coating" of nature that conceals them, and then thank Hashem for "His great wonders, for His kindness endures forever"!

(Daas Shlomo, unpublished manuscript)

אנשי כנסת הגדולה שהטביעו מטבע ברכה, חרדו על כך, שלא ייורצו מצב כזה, והתקינו לומר, שלש פעמים ביום, בתפלת שמונה עשרה: מודים אנחנו לך וכו' ועל נסך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת, ערב ובקר וצהרים. כדי שלא תחזורי ללכנו המחשבה, שהנסים, שקרו בחנוכה, הם בגדר "נס", אבל המקרים היום-יומיים הם בגדר "טבע", לכן התקינו חז"ל לומר כך אם כן, מהו ההבדל בין נס חנוכה לנסים שבכל יום? נס חנוכה היה נס גלוי, וכל המקרים היום-יומיים הקורים לנו, שאנו מכנים אותם בשם "טבע" — הם נס נסתר.

מהו הלשון "נס"? אנו מוצאים בפר' חקת, כשעם ישראל חטא והקב"ה שילח בהם נחשים שרפים, שהמיתו עם רב מישראל, אמר הקב"ה למשה (ממדי כה, ט) 'עשה לך שרף ושים אותו על נס, והיה כל הנשון וראה אותו וחי'. "נס" פירושו, מקל גבוה מאד, שכולם יראוהו. על דרך זה צריך להבין ענין "נס". "נס" פירושו, גילוי, שהבויע הסיר את המעטה, שמכסה את הטבע, וכולם ראו עין בעין, שיד' ה' עשתה זאת. "נס" הוא רק גילוי המציאות, וכאשר הקב"ה מגלה פעם את המציאות, מתגלה לנו שזו באמת המציאות התמידית, כפי שכותב הרמב"ן בסוף פר' בא (מסו"ט, טו) "מן הנסים הגדולים המפורסמים, אדם מודה בנסים הנסתרים, שהם יסוד התורה כולה". ומסיים הרמב"ן "שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו, שפלאם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים, בין ביחיד".

כאשר אדם מקבל מכה באצבעו — האם עולה בדעתו שזוהו נס — והנה חז"ל אומרים (מל"ו ז): "אין אדם נושא אצבעו מלמטה (הכוונה "נגוף" — רש"י) אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה, (פירש"י גזרו עליו) שנא' מה' מצעדי גבר כווננו" לפי זה, מה שאנו מושבחים את הבורא ית' בברכות השחר "ברוך וכו' המבין מצעדי גבר" כולל כל מה שיארע לאדם, מהרמב"ן משמע, שמטרת הנסים הגלויים היא, להראות לנו בחוש, שכל הברכים והמקרים, שאנו מכנים אותם בשם "טבע" הם נס, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים, בין בחיים הפרטיים.

רואים דבר נפלא: הודאה אמיתית להקב"ה, על רפואה ממחלה קשה או על הצלה מצרה — מהותה — ראיית האל! לראות, שכל מה שקרה אינו טבע אלא נס! להסיר את המסווה המושך את עינינו, ולהבחין בבורא בתוך הבריאה, ומתוך אותה ראייה אמיתית, שהבורא, הוא הוא שפעל ועשה — צומחת ההודאה! ראיית האל היא ההודאה. לפיכך, כשאנו אומרים בתפילה "מודים אנחנו לך וכו' על נסך שבכל יום עמנו", פרוש הדבר: אנו רואים את הבורא, כביכול, בתוך מקרי יום ומבחינים, שכל מה שקרה לנו במשך היום — אלה הם נסים, ומתוך אותה הבחנת אמת צומחת ההודאה.

בשארם נתקל, בחיי יום יום, במקרים הקורים לו, והוא זוכה לפעמים להכיר, שזו השגחה פרטית - אסור עדיין להעזר ולהסתפק בכך, מפני שעדיין מציצה חוצצת בינו לבין האמת. עליו להמשיך ולהתבונן ולהביא עצמו להרגשה, שזהו הבורא עולם.

THE NUMBER SEVENTY

The Torah tells us that "the number of individuals in Yaakov's family who came to Egypt was seventy" (ibid. 46:27). But anyone who takes the trouble to count the names listed will find that only sixty-six individuals are actually mentioned. The Sages have executed intellectual pirouettes over this apparent inconsistency. They explain that Yosef and his two sons were included in the sum total (even though his two sons had been born in Egypt and did not technically "come to Egypt"), and that Moshe's mother, Yocheved, was born at the exact moment when the Jews crossed the Canaan-Egypt border (Bereishis Rabbah 82:8).

If the Torah were nothing more than a historical journal that tracks the movements of the ancient Hebrews, the verse would have read,

"The number of individuals in Yaakov's family who came to Egypt was sixty-six." No reliable historical account would deliberately undermine its own validity by listing the names of the sixty-six individuals who emigrated to Egypt and in the same breath claim that their sum total was actually seventy. A history book would not rely on an abstract oral tradition to clarify its intent to the reader.

* The number seventy is mentioned here precisely because the Torah is not merely a book of historical accounts. A profound lesson is contained in this number, and for this reason it is mentioned, despite the apparent inconsistency it creates.

The commentators explain that the number seventy represents the collective totality of humanity. In numerous instances we find that Scripture refers to the world population at large as the "seventy nations" and the "seventy languages." The purpose of humanity as a whole is to bring about the rectification of the evil found among the seventy nations, a process that the Kabbalists call "tikun." God gave mankind a number of opportunities to fulfill this mission, yet mankind failed time after time.

Finally God gave up on mankind in general as his agents in this mission and assigned the task of purging the world of evil to a select group of spiritually advanced individuals - the Jews. However, as representatives of the entire human race, they would assume their new role only when their group would expand to the point that it would include seventy individuals and thereby become a microcosm of mankind.

The Torah here informs us that the Jews attained this new status moments before the onset of their exile in Egypt. From that point on, God's relationship with the Jews would remain the focal point of world history.

אמרי טל | נג 18

מנין יורדי מצרים שבעים

כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִמִּצְרַיִם שְׁבַעִים (מו, כז)

בפרטן של היורדים למצרים מצינו רק שישים ותשע. חז"ל טרחו בכמה אופנים לבאר מי השלים המנין לשבעים. השיטה הידועה הרווחת היא, כי יוכבד שנולדה בין החומות השלימה את המנין. לפי אחת השיטות, המובאת במדרש (ב"ר צד, ט), הקב"ה הוא שהשלים המנין לשבעים.

יש להבין את עומק הענין, שכן אירע, שחסר אחד למנין השבעים, וטרחו חז"ל להבין כיצד היה מנינם שבעים, וכן מה פשר הדבר שהשלים הקב"ה המנין.

ונראה בזה לבאר, כי המספר שבעים מורה על שלמות, כנודע [כמו ימי השבוע, ועוד, בכפולות של עשר], ולכן מנתה סנהדרין שבעים זקנים. לענינו, המספר שבעים מורה על שלמות יוצאי ירך יעקב, שהם שורש עם ישראל, תכלית הבריאה. כידוע, יש כוח רע בעולם שמתנגד לכוח הקדושה, שכן "זה לעומת זה עשה האלקים" (קהלת ז, יד). לכן, כוח הרע, המתנגד למערכת הקדושה בעולם, מתנגד לכך שהשלמות תתקיים בבני יעקב. הוא אשר מקטרג למנוע מהם להגיע למספר שבעים. על כן היה צריך את עזרתו יתברך בזה, שהקב"ה עצמו ישלים למספר שבעים.

מורי ההתחלה הראשונה של יהודי, ברגע שפקח עיניו? ממש, ההתחלה הראשונה לפני הכל? "מורה אני לפניך". הוראה. ומהי הוראה? ראיית הא"ל היא ההוראה. הוראה איננה תורה. הוראה היא הבחנת הבורא בבריאה, שמתוכה צומחת הוראה לברואי. כך מתחיל יהודי את יומו. אילו וכינו, היינו יכולים לשאוב מימי החנוכה, מלא הפנינים של ודאות באמונה, של הרגשה מוחשית, כיצד כל פרט מחיינו מתנהל ע"י הברוא, ואז לא היתה זו "השקפה" אלא חיים באמונה! אילו וכינו!

כח הדיבור, כח הוראה וכח השמיעה אינם "מצב טבעי" אלא באים בכוונה ממנו ית'. בריאות, התרבות ירדת גשמים וצמיחת תבואה ופירות אינם "מצב טבעי" אלא באים בכוונה ממנו ית'. חולי, עקרות, עצירת גשמים ובצורת - באים בכוונה ממנו ית'. אדם מתייחס אל ראיית העינים, שמיעת האזניים, פתיחת השפתיים שלו לדיבור - כאל תופעות המוכנות מאליהן, שכלל לא יתכן אחרת, ובמבט של תורה אין שום דבר המוכן מאליהן. הכל רצון ה'.

חז"ל רצו לחקוק מבט זה בלבנו, לכן תקנו, לפני כל תפילה משלש התפילות שבים, תוספת בעלת משמעות עמוקה. צרפו פסוק לתפלת שמונה עשרה ה', שפתי תפתח, ופי יגיד תהלתך (תהלים נב, יז). שם ה' כתוב בפסוק זה בלשון אדנות וחז"ל אומרים, (נמסר ז): שמים שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה "אדון" עד שבא אברהם וקראו "אדון", והכוונה כפי שפרשו רש"י ותוס' באלף דלית, שהוא לשון אדנות, וכיאר מהרש"א שעד עכשיו נכתב בשם הוי', המורה על מציאותו, (ורק הקרי הוא בלשון אדנות, שפירושו, שמתוך ההכרה שהוא ית' מהווה את העולם מבינים שהוא אדון) אבל אברהם קראו בשם אדנות, המורה על אדנותו ויכלתו לשנות הגזרות ומערכות השמים.

16 חקרי אג-סו-אגא המסר שבלידת יוכבד "בין החומות"

מתוך עיון זה בשמה של יוכבד, נבוא להתבונן בפרטים נוספים אודותיה, ובמסר שלבטח מצוי בדבריהם הקדושים של רבותינו: הנה גילו לנו, שיוכבד נולדה בעת שירדו ישראל למצרים, בדיוק כשעברו "בין החומות" (ב"ב כב). ויש לעיין: מהו סוד עובדה זו, שגלגלו מן השמים שיוכבד תיוולד דווקא במקום זה? כי אם תאמר שבמקרה נולדה שם - לשם מה טרחו למסור לדורות ענין מקרי וחסר-משמעות?

* ויש לומר, שיוכבד נולדה על פתח שערי מצרים, לרמוז שבה ממונה היציאה ממצרים! הן במה שעשתה כמיללת, שבוה החלה בעצם את המרידה בפרעה, והן בכך שבניה הם שעתידים להשלים את המהלך ולהוציא את העם ממצרים. כעין רעיון זה, מצוי בדברי האבן עזרא (לשמות יד, ג) התמיה על מה שהתרחש לפני קריעת ים סוף: כיצד יתכן ששישים רבוא ישראל יוצאי מצרים, פחדו מן המצרים המעטים יחסית שרדפו או אחריהם, עד שרצו לשוב ולהיות עבדים במצרים? "ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם?", מקשה האבן עזרא! - ומשיב: שאותו דור היה רגיל מנעוריו לעבוד את מצרים, ורוחם היתה שפלה בפני אדוניהם לשעבר. לכן - מחדש האבן עזרא - סיבב הבורא שאותו דור ימות במדבר, כי מי שהעבדות היא בנפשו פנימה, לא יהיה מסוגל לקום ולהילחם במלכי כנען.

וכך גם ביוכבד: "חומות מצרים" מסמלות כוח אדיר של מומאת מצרים, שהיה "כובש" כל מי שבא בתחומה, עד שמעולם לא הצליח עבד לברוח ממצרים (רש"י לשמות יח, ט). אם היתה יוכבד נולדת בתוך "חומות" אלה, היינו בתוככי שליטת מומאת "הנחש" - לא היתה אורת-עו להענין פניה כנגד פרעה, וגם בנה לא היה מסוגל להוציא את ישראל מתחת ידו!

יסוד זה מצינו גם בצאת בני ישראל ממצרים. נאמר בפסוק בפרשת בא (יב, לו) - "קָשַׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְנָזְלִי תַּקְרָרִים לְבַד קִשָּׁר". מבואר בפרקי דר"א (פרק ל"ט) שמלשון כשש מאות נראה שלא היה מספר זה ממש במלואו, אלא באמת הקב"ה השלים את המנין. ודבר פלא הוא, כיצד זה אירע הדבר, שהיה חסר אחד בלבד להשלים את מנין השישים רבוא? נראה מזה, כי היתה שליטה מיוחדת של הרע, שלא תהיה שלמות ממש אצל בני ישראל בשעה שיצאו ממצרים. לכן כביכול הוצרך הקב"ה להשלים את המנין.

כלל הענין הוא, שהשלמת דבר בעולם הזה, עד שיגיע לתכליתו - כרוכה בקושי גדול. זאת מפני שהרע משתדל למנוע מלהגיע לשלמות, לזה נצרכים לעזרת הקב"ה על-מנת להגיע לשלמות זו. ונראה, שיש לכוון ענין זה בפסוק בתהילים (נו, ג) "אֲנָרָא לֹא-הָיִים עֲלֵינוּ לֹא-ל גַּמְר עָלֵינוּ". בפסוק זה קורא דוד המלך לה', שרק הוא "גומר", ומשלים את הדבר.

ולכן הנהיג הקב"ה אותם במידת הרחמים, שכל עוד שאין הגזירה מכריחה שיהיו במצרים, הורשו להיות בארץ ישראל. אולם מאותו הרגע שהיו לשבעים נפש שהוא כבר סכום של 'עם', כבר מוכרחים הם להיות במצרים. ומסובב כל הסיבות סיבב את הדברים, שעד הרגע האחרון לפני שעמדו להיות לשבעים נפש, לא נאלצו להיות במצרים. ולכן נולדה יוכבד דווקא בין החומות, כלומר שהקב"ה הזמין את ביאתם למצרים ברגע זה של לידתה, שבאותו הרגע שנעשו שבעים נפש באו בשערי מצרים, והיה התהוותם למספר 'עם' וביאתם למצרים 'באים כאחת'.

בן מלך על התורה - ר' מ' (13)

ובאופן נוסף נראה לבאר, כי הנה ייעודו של עם ישראל הוא להיות עם ה', ובכדי שיהיו עם ה' בשלימות, צריך שה' יעשה וייצור אותם מראשית התהוותם. וכדכתיב - 'הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוונך' (דברים לב, ו).

יצירה מיוחדת זו, קובעת קשר חיבה וקירבה מיוחדים בין הקב"ה לכנסת ישראל לאורך כל הדורות, ובמקביל קובעת חובת עבדות בדרגה גבוהה, וכדכתיב 'עבדו את ה' בשמחה בואו לפניו ברננה. דעו כי ה' הוא אלוקים הוא עשנו ולו אנחנו' (תהילים ק, ב). מבואר בפסוק זה שהחובה לעבוד את ה' בשמחה ולבוא לפניו ברננה, היינו משום שה' הוא עשנו וממילא, 'לו אנחנו'.

והנה הרי הקב"ה הוא בורא ויוצר כל העולם ואת כל העמים, אולם עם ישראל הוא יצירה מיוחדת שהקב"ה עשה אותם באופן מיוחד, בניסים ובנפלאות אשר יד ה' הגלויה עשתה אותם למטרה זאת וכדכתיב - 'עם זו יצרתי לי תהלתי יספרי' (ישעיה מג, כא).

ולכן סיבב הקב"ה שעם ישראל בתחילת הויתו ויצירתו יהיה משועבד במצרים, ומשם יגאל אותם בידו החזקה ונמצא שהוא יצר אותם אמנם אילו היה להם קיום בארצם בתור 'עם' בטרם שיקחם אליו, הרי אינם יצירה מיוחדת של ה'. ולכן נגזרה הגזירה שבטרם התהוותם על ידי ה' לעם, עליהם להיות גרים ועבדים במצרים.

הבאנו לעיל מחז"ל, שמספר שבעים נתמלא על ידי יוכבד בת לוי שנולדה בין החומות. וצריך לבאר טעם הדבר מדוע נסתבב כן הדבר מאת ה' שדווקא ברגע כניסתם למצרים בין החומות התמלא המספר לשבעים נפש. כלומר מה משמעות הדבר, ומה זה בא ללמדנו.

ונראה, כי ענין לידתה של יוכבד בין החומות דווקא, הוא להדגיש את ההנהגה המיוחדת שבה מנהיג ה' את ישראל, על פי מאמר חז"ל - 'אין אקדוש ברוך הוא מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה' (מגילה י"ג, ב). כלומר אף כאשר הקב"ה מביא על ישראל מכה ופורענות, לעולם תהיה הרפואה מוכנה והגאולה מזומנת בצדה.

בין יאנו 23

יח. לא זו בלבד ש'קץ שם לחושך', אלא שמראש מקדם הכינו את אמצעי הגאולה. "ויהי אחר הדברים האלה [לאחר שושתי הומתה ואסתר הומלכה, ולאחר שמזימת בגתן ותרש הופרה ונרשמה על שם מרדכי בספר הזכרונות] גידל המלך אחשוורוש את המן" (אסתר ג, א), ושאלו בגמרא (מגילה י"ג ע"ב) מאי 'אחר', אמר רבא: אחר שברא הקדוש ברוך הוא רפואה למכה. דאמר ריש לקיש: אין הקדוש ברוך הוא מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה, שנאמר: "כרפאי לישראל, ונגלה עוון אפרים" (הושע ז, א).

על כך הורתה העובדה [שהובררה למפרע, בעת הגאולה], שיוכבד אם הגואל נולדה בירידה למצרים, בין החומות. לומר לך, שכבר בעת ההכניסה לגלות הוכנה הגאולה. מעין מה שאמרו (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד, איכה רבה א, כא) שבתשעה באב נולד המלך המשיח.

ויעויין ב"העמק דבר" (שמות טו, כה) שבכל מקום שיש "מים מרים" כבר הוכן לידם העץ שימתקם. וכשם שיוסף הורד מצרימה לפני שנות הרעב, "כי למחיה שלחני האלקים לפניכם, לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה" (בראשית מה, ה-ז).

והנה לידת יוכבד נחשבת לבריאת שורש הגאולה, כי הרי היא היתה אמם של משה אהרן ומרים, שהם שלשת הגואלים שעל ידם נגאלו ישראל ממצרים, וכמו שכתוב - 'כי העלתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתוך ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים' (מיכה ו, ד). [אמנם לידת לוי אינה נחשבת כהתחלת הגאולה, כי היו לו עוד צאצאים, אבל יוכבד כל בניה היו מיועדים לגאולה].

הנה כי כן, דווקא כשעמדו בני יעקב על סף ארץ מצרים, בכניסתן לעיר - זו היתה השעה הראויה ללידתה. לידת יוכבד 'בין החומות' משמעותה היא, שגזירת שעבוד מצרים לא נותרה ללא רפואה אפילו שעה אחת, אלא בד בבד עם הירידה למצרים מקום השעבוד - כבר נזרעו ניצני הגאולה.

The guarantee of *geulah* is tangibly actualized with the Yocheved being born as they entered Egypt. With the birth of the mother of Moshe Rabbeinu, the redeemer, we know that the exile is only temporary.

But the *Midrash* also offers two other possibilities for the identity of the seventieth person — Chushim, son of Dan, or Serach, daughter of Asher. However, Chushim and Serach have already been explicitly counted among the sixty-nine. Why would they be counted twice?

It takes a deeper grasp of Torah to understand why Chushim ben Dan and Serach bas Asher were counted twice and how that alludes to the *geulah*.

CHUSHIM, SON OF DAN

Who Is Chushim Ben Dan?

Not only did Dan have only one child, Chushim was also significantly handicapped — he was deaf and dumb and unable to function as a regular member of society. But Chushim was not sidelined; he played a significant role in his family.

When Yaakov was brought to be buried in the Me'aras HaMachpelah, Esav came to contest his right to the plot. Not having expected this disruption, the Shevatim had left the document of the sale of the bechorah — the position of firstborn and all of its accompanying rights, including that of a place in the Me'aras HaMachpelah — back in Mitzrayim. They sent Naftali, who was a swift runner, to go bring it.

Meanwhile, Chushim, who couldn't follow what was happening due to his limitations, began wondering why the proceedings were being delayed. He was told, "It's because of this person that we cannot bury Zeide Yaakov."

What? The chutzpah! Chushim wasn't sophisticated enough to deal diplomatically with the crisis. Instead, he withdrew his sword and sliced off Esav's head, which went rolling into the Me'aras HaMachpelah.¹⁴

We Are Chushim, Son of Dan

Chushim, the only son of Dan, was counted in his proper place, among the children of Bilhah, and he is also the seventieth soul. It is very appropriate that Chushim was counted twice, because his children, the multitudes of the tribe of Dan, were also in two different places in their travels in the wilderness. Many of the children of Chushim were in their proper place among the tribes, under the flag of Dan, but many of them trailed behind the procession of Klal Yisrael, some not even inside the Ananei HaKavod.

The structure of the travels of the Jewish People in the wilderness was not merely meaningful in its time, but carried cosmic significance. If members of the tribe of Dan trailed the Jewish People as they traveled in the Midbar, members of Dan trail the Jewish People's travels through history. We, the last generation of history, therefore correspond to Chushim ben Dan.

Like the only son of Dan, we are deaf and dumb, we cannot hear and we cannot talk. Because "hearing" does not refer to listening to the radio or lashon hara, and nor does "talking" include the ability to ask for an order of fries and pizza. Hearing means the ability to hear words of Torah, and genuine talking refers to tefillah. And when we compare ourselves to generations before us, it's clear that we have very little ability to absorb Torah or open our mouths to talk to Hashem.

But it is Chushim who delivers the head of the historical archenemy of the Jewish People. It is our generation who will do away with evil, who will deliver the head of Esav and restore the kingship to Hashem by overcoming the almost impossibly difficult spiritual challenges we are subjected to.

We carry all of history upon our weak shoulders. Everyone is dependent upon us because without the foundation, everything collapses. Just as the trailing members of Dan were מאסף לכל-הקבוצות, the ingatherer of all the camps — returning all items that those traveling ahead of them had lost — we are the ingatherers of history. Our generation is returning the lost souls, dealing with the problems that all the generations before us have swept to the side. We are doing teshuvah from the darkest places; we are reclaiming the lowest sparks.

Thus, the second counting of Chushim, which alludes to our generation, symbolizes the ultimate Geulah.

- יא -

אפשר להכיר מעשה השי"ת כשמסתכלים לאחור, ורואים סיבות הרפואה לפני המכה, וסיבות ההצלחה מוכנות בעבר.

יש ואפשר לראות השגחה נפלאה כשמסתכלים אל העבר, בבחינת יי"ן "וראית את אחורי ופני לא יראו", לאמור - כשמסתכלים אחורה, אז מגלים, כאשר רוצים לראות, איך השי"ת הכין כבר בעבר את הרפואה קודם המכה, (עי' מגילה, י"ג ע"ב "אין הקב"ה מכה את ישראל אא"כ בורא להם רפואה תחילה"). או שהכין הסיבות לישועה ולהצלחה לפני הרבה זמן על ידי מקרים שונים, כאשר עדיין לא הכירו בהם בעבר את יד השי"ת, בבחינת "ופני לא יראו". רק כעבור זמן מתגלה מעשה ה' כי נורא הוא.

וכן נאמר "זורע צדקות מצמיח ישועות" - השי"ת זורע צדקותיו - גרעיני הישועה לתוך העבר, בשעה שהעתידי עדיין לוטה בערפל, וגרעינים אלה צומחים אחר כך, וצצים ועולים מזהסתה לגילוי, כמו שהצמח עולה אחרי תקופת זמן מתוך הזרע מתחת לאדמה. וכך מצמיח את הישועה מתוך הזריעה שבעבר.

SERACH, DAUGHTER OF ASHER

When the Shevatim came back from their second trip to Egypt with the good news that Yosef was alive, they were in a quandary. How would they convey the news to Yaakov without fatally shocking him? They asked Serach to gently play and sing for Yaakov on her harp so that the information would slowly seep in. Thus, it was Serach who revived Yaakov's spirit, causing the Shechinah to once again rest upon him. Because of this, she never died and went into Gan Eden alive.

What is the connection between Serach's informing Yaakov that Yosef was alive and her never having to taste death?

We know that Eliyahu HaNavi is the *mevaser Geulah*; it is his task to inform the Jewish People of Mashiach's coming. But Maor Einayim,¹⁵ as well as others, explain that not only has Eliyahu HaNavi been designated to herald the ultimate good news, he is in charge of all positive proclamations. This means that when somebody tells another person a piece of good news, a spark of Eliyahu HaNavi enters him or her. Depending on the intensity of the goodness of the news, to that degree does the *neshamah* of Eliyahu HaNavi attach itself to the person.

When Yaakov Avinu mourned Yosef, he was not merely an individual experiencing excruciating suffering. Yaakov was a root soul, containing sparks of every Jewish soul. When he was in the dark, so was all of Klal Yisrael.

Serach informed Yaakov that not only was Yosef alive, he also ruled over all of Egypt, i.e., he was a *tzaddik*, and Mashiach ben Yosef would be able to come forth from him and redeem the world when the time was ripe.¹⁶ With this, she merited not just a spark of Eliyahu, but a complete manifestation of his soul. And this did not wear off — the full power of Eliyahu HaNavi's *neshamah* remained attached to her. Since Eliyahu is a person שלא טעם טעם מיתה וקב"ה, he was among those few

souls who did not partake of the *Etz HaDaas*, and therefore had no connection to death,¹⁷ Serach did not die.

Thus, Serach is counted twice — once for herself, and a second time for the manifestation of Eliyahu HaNavi that she carried within her. When the *Midrash* says that Serach completed the count, it is referring not to the daughter of Asher, but to the added dimension that was attached to her — that of Eliyahu HaNavi.

We now understand how the fifth opinion of the *Midrash*, regarding Serach, is in sync with the first four. As Klal Yisrael was entering its first exile, Eliyahu HaNavi, the one who will inform the nation of the ultimate redemption, was already there, inside Serach.

— אָנְכִי אֵרֵד עִמָּךְ מִצְרָיִמָה וְאָנְכִי אֶעֱלֶךָ גַּם עִלָּה Hashem promised Yaakov, "I will descend with you to Egypt, and I will also surely bring you up."¹³
With these words, Hashem told Yaakov that He would go down with him to Mitzrayim and that He would bring him to Eretz Yisrael for burial.
* Hashem coming down with us to galus ensures our redemption. Hashem will certainly leave galus, and when He does so, He will take us with Him. And Yaakov's return to Eretz Yisrael, because he is the root of all of the Jewish People. (See Parashas Vayechi, Discourse.)

31

שמע"צ. נמצא ששבת זה הוא המעלה את זאת חנוכה. וע"כ באה התורה לנחמנו כפי זו בצאתנו מתקופה זו של בריאת העולם לתקופה של חורבן וחושך. שנרע שהקב"ה מצטרף אתנו בגלותנו, וכן אליהו הנביא יורד עמנו. וכן יוכבד שנולדה בין החומות רמז לנר חנוכה שמניחין בפתח הבית בתוך ברשה"ר כך היא נולדה בין החומות כשיצאו ישראל מאר"י שהיא רשה"י, למצרים שהיא רשה"י. ושם בפתח נולדה יוכבד, שהיא נר חנוכה הדולק בפתח ומאיר שם אורו של מלך המשיח. וכוה יתגמלו ישראל, שכבר גאולתם מוכנת בכניסתם לחשכת הגלות.

ובכח נחמה זו אנו נכנסים לעשרה בטבת שנקבע על שם גלות וחורבן. ובסליחות אנו אומרים שנקבע עבור ג' ענינים: על שחרגמו התורה ליונית בח' טבת, ועל פטירת עזרא הסופר בט' טבת, ועל שסמך מלך בבל ידו על חומת ירושלים בעשרה בטבת. ושלשתן הם ענין של גלות כי התורה היא

32

יהי איך שיהי, גדלי' בן אחיקם נהרג, אבל עזרא נפטר כפקודת כל האדם, ולא מצינו תענית דכוותי"ל.

אכן, עזרא הסופר הוא מלאכי כמ"ש חז"ל (וכן הוא בתרגום ריש מלאכי), שהוא הי הנביא האחרון ואצלו הסתיימה תקופת הנבואה. וסוף נבואתו היא "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות וגו'", כי מעתה לא ישמעו עוד ישראל את דברי ה' ביד עבדיו הנביאים, ונבואת מלאכי צריכה ללוות את ישראל במשך כל ימי הגלות, לכל אורך סערת ים הגלות עד שיגיעו לשפתה של גאולה כשישמעו בשורת אליהו. וע"ד שאמרנו לעיל שאלהיו הנביא מתלווה עם כלל ישראל בדרתם לגלות, כך מסיים מלאכי בנבואה זו של שליחות אליהו שנבואה זו תלווה את ישראל בגלותם, שאלהיו הנביא נמצא עמהם. ולכן נבואת מלאכי היא "אהבתי אתכם אמר ה'", ולא דברי תוכחה כנבואת ירמיה וישע"י, למען ידעו ישראל בגלותם שהקב"ה אוהב אותם. וע"כ במיתת מלאכי [שהוא עזרא הסופר כנ"ל] נסתיימה תקופת הארת פנים ושוב אין נבואה ולא חזון נפרץ, והתחיל מצב הגלות והחושך, קבעו תענית על שם זה יותר מכמיתת שאר צדיקים.

33

עכ"פ, מפרשתנו יש לנו נטפי תגומין לכניסתנו לזמן של עשרה בטבת. והמאמץ לא יחוש ויתייאש ח"ו מזמני החושך והגלות, וידע שהשי"ת עמנו בגלותנו, וכמו שאמר דוד המלך "ואני תמיד עמך אחוזת ביד ימיני", וכל דבר ודבר מאת ה' היתה זאת וכעת היא נפלאת בעינינו. וצריך להתאמץ כומנים אלה בתורה ותפלה ובחסד ובכל מדה נכונה, ועי"ז יכולים לאצור אוצרות נפלאים. ואנו כסומים באפלה ואין אתנו יודע עד מה, ומי יודע איזה חשיבות יש לעבודתנו, וכמה אנו מתקנים ומכבירים ע"י מעשינו. וברחוק מקום במקומות נדחים יכולים להתעורר אנשים שאין אנו מכירים אותם כלל ולהתקרב להקב"ה ע"י הכיבודים הנעשים ע"י עבודתנו. ויהי"ר שנוכה לעבדו בלב טהור ונפש חפצה, ויהפך לנו צום העשירי והשביעי והרביעי והחמישי לששון ולשמחה.

"ויקח עמרם את יוכבד דדתו לו לאשה" (שמות ו, כ).
באופן כללי, ממעטת התורה מאוד להזכיר שמן של נשים. לכן ראוי להתבונן, בכך שהתורה מסרה לנו את שמה של יוכבד, בתו של לוי בן יעקב. מה גם, שאשה גדולה זו זכתה להביא לעולם שלושה עומדי עולם: משה, אהרן ומרים!
ונראה לומר בזה, שלוי אביה קרא שם זה לבתו, מתוך חשבון-נפש שערך על חטא מכירת יוסף, ולפיו ראה שהוא אשם במכירה יותר מאחיו. ומדוע? - משום מעמדו המרכזי בבית יעקב. הלא כתב הרמב"ם (הל' ע"ז א, ג) שיעקב אבינו "הבדיל את לוי" משאר בניו, "ומינהו ראש, והושיבו בישיבה ללמד דרך השם" לכל צאצאיו אחריו. לוי הוא "המעשר לה" שנתן יעקב מבניו (בר"ד ע, ז), וקאיש-מעלה שכזה נתן אל לבו עם השנים, שחלקו במכירת יוסף הוא הגדול ביותר. לכן, העניק לבניו שמות הרומזים לגלות שמשפחת יעקב עומדת לרדת אליה, בנין מכירת יוסף לגלות במצרים (כמבואר ב"חקרי לב" בראשית, עמ' רפא. גם יעקב נתבע על המכירה, משום שהפלה את יוסף לטובה, ו"בשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף... ירדו אבותינו למצרים" - שבת י:):

שם בנו הבכור הוא ג'רשון - לשון ג'רות; השני קהת - לשון "הקהה" (פגום) את שיניו", ולשלישי קרא מרדי - רמז למרירות (מעניין שגם נכדתו קרויה מרים, ע"ש שבלידתה מירדו המצרים חי עם ישראל! - ילק"ש שמות סו"ם קסה; ושם, שגם אהרן נקרא ע"ש העיניו). בהמשך לכך, קרא לבתו: יוכבד. שם זה פותח באותיות י' ו', שהן שתיים מאותיות השם י-ה-ו-ה, ובא לרמוז ששם-שמים יהיה על בעל שם זה (וכמותו רבים בתנ"ך: יהודה, יוסף, יונתן). וסיומו ב'בבד', היינו כבוד; לוי ידע את סוד גשמת בתו, וראה שתביא כבוד לשם ה' יתברך, במקום חילול שמו הגדול שהיה במכירת יוסף (גם במדה"ג ברא' כג, א, פירש 'וכבד' מלשון 'כבוד'). ואכן, זכתה יוכבד להביא כבוד לה', הן במעשיה, והן במעשי צאצאיה:

עתיך ויגש אמונת 29

וצירוף יוכבד שנולדה בין החומות, הענין בזה שמיד בתחילת כניסת ישראל לגלות מצרים בעוד שברגל א' עדיין עומדים בתוך וברגל א' בפנים, כבר נולדה יוכבד שהיא שורש גאולתם וכי ממנה נולד משה רבינו מושיען של ישראל. כי א"א להניח את ישראל שיכנסו לגלות בלא שתהא גאולתם כבר מוכנת, שתכלית יירדתן למצרים הי' לצורך גאולה ולא לצורך גלות. וע"כ הגאולה משרשת מיד בראשית הגלות. והחילוק בין תיבת גאולה לגלות הוא את אל"ף המרמות לאלופו של עולם המצטרף עמנו, וזה עולה בקנה א' עם התירץ שהקב"ה כביכול מצטרף.

ובילקו"ר איתא שיוכבד בגימט' מ"ב. והשלימה * שבועים, [הרי ביחד] בגימ' יכ"ק, שם קדוש ונורא. וזהו אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה עיי"ש.

והואיל ולידת יוכבד בין החומות הוא סימן מובהק שמוכרחים להגאל כנ"ל, וזהו נחמה גדולה משיבת נפש לבני ישראל, ותקותם בכל דור ודור. וזוהי המרגלית.

בתיב (יחזקאל כד, ה-ו) 'ויחי דבר ה' אלי בשנה המשועית בחודש העשירי בעשור לחודש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עמם היום הזה סמך מלך צבל אל ירושלים, ובגמרא (ר"ה יח:) אום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך צבל על ירושלים, ובספר קדשי יחזקאל להר"ק מאסטרונובא ז"ע מדייק הלשון 'סמך' שהוא לשון סמיכה וסעדי, והיה לו לכתוב 'לר' מלך צבל, ואח"כ ראינו כי יסוד דבריו מבוארים גם בדברי החתם סופר בדבריו, ונבאר הדברים בעו"ה.

בבית יוסף (או"ח סי' תקנ) הביא בשם האבודרהם דאם היה חל עשרה בטבת בשנת לא היו דוחין אותו ליום אחר משום שנאמר 'בעמס' היום הזה כמו ביום היפויים, וכן אם חל בערב שבת משלימין בו ביום, ונכנסים לשבת כשהם מעונים.

ובדרשות חתם סופר איתא חידוש גדול, דמלך צבל סמך על ירושלים בעמס יום השבת, כי שבת נקרא על שם היום, עינונו של יום השבת, וזהו מבואר למה כתב 'אח שם היום', ומבואר ברד"ק דזה יום השבוע, למה זריכים לכתוב יום השבוע ולא די ביום החודש כמו בכל מאורע שאנו יודעים יום החודש, ונקבע הזכר ליום החודש, רק כדי להודיע כי היה בשבת קודש, שידעו סביבת האתחלתא דפרענותא.

ובבאר החתם סופר איתא סמך וזר על ירושלים דייקא בשבת קודש. צחת"ס

(דרשות עמ' טו טו"ד ד"ה כתיב) כתב ע"כ בעמס היום הזה שהוא שבת סמך מלך צבל על ירושלים, פירוש סמך ונבט על קדושת ירושלים עממה שהיא העיר תפייעו להקיא את ישראל ממוכה ולהביא אותו מוכה, ובמקום אחר כתב (עמ' נח טו"ד ד"ה אום) כי כשם ששכרו של שבת נחלה בלי מזרים, כי השבת עויר את ישראל וחומה נשגבה סביבם לכל ילאו מגבולם וכדומה, לעומת זה שכתב נחלה בלי מזרים, גם את זה לעומת זה ענשם להביא העיר במזור רחמנא ליכלי. ועוד כתב (עמ' ק טו"א) כי מ"י טבת שנת ט' עד ה' טבת שנת י"א, הם ב' שנים חסר ה' ימים, וזהו מקסר הימים מיום סמך מלך צבל על יום בשורה, והם מספר ימים כמנין שבת, לרמוז כי בעון שבת נלכדה העיר ונחרב הבית.

נמצא מבואר בדברי החתם סופר כי מלך צבל סמך על קדושת השבת, דהיינו העדר קדושתה, להיכנס לתוך ירושלים, כי צבל זה היה מפקד לעשות מזור, כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין טו:) שנבוכדנצר היה ירא לזור על ירושלים שלא יארע לו מה שאירע למלך אשור.

והנה אמרו חז"ל (שבת קט"ו:) אמר רבוי לא נחרבה ירושלים אלא מפני שחיללו בה את השבת, ומצינו מקרא שכתוב ביחזקאל (כג, יו) 'ומשבתותי העלימו עיניהם ואתו במוסר'. ויש להעיר הלא חורבן ירושלים היה בשביל ג' עצירות חמורות כמבואר בגמרא (יומא ט"ו), ולמה נאמר כאן דהחורבן היה על חילול שבת, ופירשו בספרים כי בודאי זה היה הסוף דבר שעברו על ג' עצירות חמורות, וזה היה

הסיבה לחורבן, אבל השורש של החטאים היה החילול קדושת השבת, וכן כל שאר הדברים המנויים שם במס' שבת, אלו הדברים היו ה'לפתח חטאת רוצץ', שהחילול היגר לשוטט בהם בדחינת מה שאמרו היום אומר לו עשה כך עד שלמחר אומר לו לך עבוד ע"ז. ושורש החטא היה 'משבתותי העלימו עיניהם'.

ויש להביא כאן מה שמעתי בשם הגאון הגדול רבי משה פיינשטיין ז"ע שאמר כי לכן עשרה בטבת חמור יותר, כי היה אתחולי דפרענותא, ואז עדיין היו יכולים לתקן * ע"י תשובה, כי בתחילה עדיין יש היכולת להעביר הגזירה באופנים רגילים, ואילו היו שומעין הקול קורא לתשובה בזה סמך מלך צבל אל ירושלים היו יכולים לצטל הכל, ולכן עשרה בטבת חמור הוא. צינתך, כי היכולת לתקן היה מצוי אז צינתך, ואז היה עדיין רק שרשי החטא, כאמור, ומה נמגלגל הדבר עד למטה רח"ל, כיון שלא תקנו השרשים אז, וירד עד למטה.

ויש לזכר מה הכונה 'משבתותי העלימו עיניהם', נאמר לשון שבתותי, והוא כלשון הפסוק בפרשת כי תשא (לח, יג) ובפרשת קדושים (יח, ג) 'את שבתותי תשמרו'. ונקדים דברי המדרש הנחומא (פ"ר הרימה ס"א) 'למה מצוה את הקדשים שאינו יודע לשמור את השבת', ועי' בפרי ד"ק, (פ"ר הרימה את ד' שפירש שהכוונה לפסוק זה 'משבתותי העלימו עיניהם', וכתב 'שאם היה זוכה לדעת קדושת השבת היה זוכה גם לבחינת קודש, ולהבדיל בין הקודש ולבין החול, ולא היה מצוה את הקדשים'. הרי שמפרש משבתותי העלימו, לא על חילול השבת אלא על חסרון ידיעת קדושת השבת, כמוש"כ שם 'ולא כתב

שחיללו את השבת רק העלימו עיניהם, עי' שם בדב"ה"ק. הרי שכל היירדה שלא להבחין בין קדש לחול, ולאחד כל ההרגשות של קדושה, בא מהעלמת עין בקדושת השבת.

ואולי יש להוסיף שהעלימו עיניהם הוא מל' והתעלמת' (דברים כג, א), שקאי על מי שרואה אצידה ומעלים עין, כן העלימו עיניהם, פ"י שרואים את השבת, אך מעלימין עין מלהביט על קדושתה, זה נקרא בזיון גדול, מה שמעלימים עין לעשות עמנו כאילו אינו רואה ואינו מניין. והכוונה כי כל אחד יכול לראות קדושת השבת ולדעת גדול קדושתה, רק שמעלימין עין, ועל זה חרבה ירושלים. ויש

לומר דזה מדה כנגד מדה, שזה גורם חסרון השגחה, מה שיש עין ה' המשגיח על כלל ישראל ועל ירושלים, ויש השגחה מיוחדת על המקדש כדכתיב על המקדש במויחד (מ"א ט, ג) 'והיו עיני ולבי שם כל הימים', וע"י שמעלימים עיניהם מן השבת גורמים סילוק העין ח"ו, וזה גרם החורבן.

בתיב (שמות לח, יג) 'אך את שבתותי תשמרו', שבתותי פ"י שבת שלי, ויש לפרש זה בכמה אופנים. והנה השפת אמת (עי' תשא חרי"ה) מפרש שהפסוק איירי ממדרגה הגבוהה של שבת, שלא ישבות בשבת בשביל מנוחה ועונג בלבד, רק שבתותי שבת שלי, להתקרב להקב"ה בשבת, ולהיכנס לתוך בית גניזו, להשיג יראת שמים שיש בבית גניזו, וזה נקרא שבתותי. וא"כ, הכא דכתיב 'משבתותי העלימו עיניהם', פירושו ששמרו את השבת, וכדברי הפרי ד"ק, רק העלימו עין מחלק הקב"ה שיש בשבת, ומה החילול היירדה שהביא לכל החורבן.

וזה שאמרה התורה 'את שבתותי תשמרו' לשון רבים, שישמור כל השבתות, ועי"י יהיה נמשך קדושה על כל ימי חייו של האדם, וזהו שבתותי. ולזה אמר הכתוב ביחזקאל 'משבתותי העלימו עיניהם', היינו מנקודה זו שמלוא התורה שישמרו 'שבתותי' שמורה על קדושת השבת המשפיע על כל ימי המעשה, מזה העלימו עיניהם, ושזו לא היה צידם קדושת השבת להגן שלא יפלו לתוך צאר שחת של שאר העצירות.

וזהו עבודת היום, צפרט כשחל ביום ערב * שבת קודש, לזכור לקדש את השבת, שלא להעלים עין מנקודה של שבתותי, לזכור קדושת השבת, לקבל על עמנו לתקן שורש החטא שהוא אי שמירת קדושת השבת, ומהו נצוה לתקן שאר גורמי החורבן, כי השבת משפיע קדושה על האדם בכל ימות השבוע, ועל ידי זה לא יעלים הקדוש ברוך הוא עיניו מכלל ישראל וזוכה לגאולה שלימה במהרה. בימינו.

סותרים זה את זה. כי האיך יכול ה"רבץ
בין המשפתיים" והמטה "שכמו לסבול"
לדור בכפיפה אחת עם ה"וירא מנוחה
כי טוב".

אלא לפי הסבר הנ"ל הדברים מיושבים
על צד היותר טוב. שרק מי שהוא
בבחינת ה'הולך' ותמיד הוא נמצא בין
המשפתיים, הוא הוא המרגיש בבחינת
"שמחים בצאתם ושישים כבואם", ודוקא
להם מתגלה המנוחה המקורית של
נשמותיהם.

וכל זה מונח בקופסת לידת יוכבד בין
החומות על גבול מצרים. שכדי
להוליד מציאות שיהיה בו הכח להגן על
האדם מכל המצרים ומכל כוחות הטומאה,
ויותר מכך, לשמח לב האדם לנצח כל
נסיגות החיים, בחיות של קדושה בשמחה
ובשיוויון הנפש, צריכין לבקש מנוחה
בין המשפתיים.

אמנם זאת למודעי והוא יסוד עיקרי
ונחוץ מאוד, שאין התעלות בלי
רביצה והעמדה ורווח להתבונן בין פרשה
לפרשה. שאם מישוה יעסוק בעליות בלתי
מופסקת, ולא יפסק כדי נשימה בין תנועה
לתנועה, אז כל עלייתו תלויה בסכנת
דרכים, והוא עומד על גבי גג בלי מעקה
ודמו בראשו חס ושלום, "כי יפול הנופל
ממנו" (דברים כב, ח).

ויש לזכור דברי רש"י בסוף ספר שמות
(ד"ה לעיני כל בית ישראל) וזה לשונו:
"מקום חנייתן אף היא קרוי מסע וכי לפי

וכתב רש"י שם: "ובפרטן אי אתה מוצא
אלא ל"ב, אלא זו יוכבד שנולדה
בין החומות בכניסתן לעיר", עד כאן דבריו.
ויש לעיין לאיזה הוראה ודרך עבודה צריכים
אנו לדעת כי יוכבד נולדה בין החומות, הרי
התורה הקדושה היא נצחית ומורה דרך
עבודה בכל עת ובכל זמן.

ויש לבאר דיש שני עיקרים בלימוד התורה
הקדושה: האחד, שהאדם צריך להיות
הולך מכוח התורה, שהתורה יעורר בקרבו
רגשי התעלות וישפיע עליו לשנות דרכו
לטובה עד כדי כך שלא יקום מהגמרא
כשהוא אותו אדם שישב בתחלה ללמוד
בלי שינוי כלל. והכלל, שצריך להיות פנים
חדשות באו לכאן על ידי דברי התורה שלמה.

והשני, אף על פי שהולך מכח התורה
ממוריגה למוריגה וכובש עולמות
בתוכו, עם כל זה צריך לדעת כי הנשמה
רחבה היא מני ים, ואפס קצהו תראה וכלן
לא תראה, ואף שזכה להיות הולך מכל מקום
עדיין הדרך גדול לפניו עד שישגי תכלית
שלימות עצמו. ולכן עליו להתאמץ יותר
ויותר ללכת מחיל אל חיל כל יום ויום ולא
להסתפק במה שעשה.

וזהו הענין שמבואר בתורה הקדושה
במידת העוסק בתורה כמו שכתוב
(בראשית מט, יד): "יששכר חמר גרם רבץ
בין המשפתיים". ופרש"י שם: "סובל
עול התורה כמחמור חזק שמטעינין אותו
משא כבד, כחמור המהלך ביום ובלילה
ואין לו לינה בבית", עכ"ל. כי יהודי
הנושא עול תורה צריך לילך כחמור יומם
ולילה לא ישבות. וצריך לנוח בין ב'
התחומין, היינו שמי שעובד ה' באמת
אינו שייך כבר לתחום שעמד שם מתמול
שלשום, וגם עדיין אינו עומד בתחום
מגמתו ושלמותו המיועד לו, ועל כן אין
לו מקום לפוש ולנוח אלא בין הני ב'
תחומין. היינו בין מקום שמשם יצא
למקום שלשם הולך.

ונראה דהורה לנו התורה הקדושה דרך
עבודה זו דוקא כאן, ללמדנו
שיוכבד שהיא אם משה רבינו נותן התורה
לכלל ישראל, היתה לידתה דוקא בין
החומות, להשריש ענין הלז אצל משה
רבינו עליו השלום וממנו לכלל ישראל,
כי תמיד צריך העוסק בתורה להיות הולך
בין ב' תחומים.

והנה יש בזה יסוד רבת הערך שהעולם
טועה בה מן הקצה אל הקצה,
שמחשבת המון העם הוא שפסגת השמחה
לאדם מגיע כאשר האדם זוכה לישב בשלוה
ויש ביכולתו לנוח בלי דרישות ודחיות
אפילו מאותם שאינם מחוצה לו אלא
שעולים מפנימיות עצמו ולוחצים אותו
לעזוב מקומו לעלות מעלה על הסלם
שראשו בשמים, שלדעתו כבר הסתדר
ברוחניות והגיע לשלב חשוב בעבודת ה',
ובמבט שטחי הוא סוכר שהצליח כבר לנוח
בו ולשמח בתענוג אכול ושתו.

אלא שאין הדבר כן, ובאמת לאמיתו
נהפוך הוא, שכאשר האדם מונח
כאבן דומם, רוחו מתעצב בקרבו ותחת
שמחה בא יגון, ונפשו עליו תאבל (איוב יד,
כב). וידוע מאמר חז"ל (ברכות סד ע"א)
תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם
הזה ולא בעולם הבא, שנאמר (תהלים פד,
ח) "ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים
בציון", שלצדיקים עובדי ה' באמת, המצב
של אין הוא להם מנוחה בעולם הזה ובעולם
הבא. ומחמת זה הם נדחפים להתקרב אל
בוראם ביתר שאת, המלחמה והאתגר
כשלעצמה היא היא מקור שמחתם, וממנה
הם שואבים רגש החיים שלהם, בסוד
הכתוב (תהלים יט, ו) "והוא כחתן יוצא
מחופתו ישיש כגבור לרוץ ארח".

וזהו פירוש המשך הכתובים (בראשית מט,
יד): "יששכר חמר גרם רבץ בין
המשפתיים וירא מנוחה כי טוב וגו' ויש
שכמו לסבל" וגו'. שלכאורה המושגים

נתיבות מסעי שלום קפג

לעלות בפ"א אל ראש ההר לא יוכל ויפול לאחוריו,
שזה היה ענין ויעפילו לעלות ההרה. ועצתו היא,
שבכל כבדת דרך שמתקדם, יניח מוטומים מאחוריו
כדי להתבסס במה שכבר עלה והתקדם, בבחי'
אחזתיו ולא ארפנו, שמשם לא יפול יותר, ואח"כ
יוכל להמשיך ולהתקדם עוד ועוד, עד שיגיע לראש
ההר שהוא יעודו בעבודת ה'. וזהו ענין ויסעו ויחנו,
שאחר כל מסע היה ויחנו, לחזק את מה שהשיג
כבר, ואח"כ שוב יאזור את כחותיו למסע מחודש,
עד בואו אל ארץ נושבת, שמגיע אל תכליתו, שזהו
הדרך לכלל ולכל פרט, שע"ז יגיע ליעודו ותכליתו
בעולמו.

ויש ב' בחינות במסעי האדם, ויסעו ויחנו,
ויסעו ענינו לכבוש מקום חדש, ואילו ויחנו היינו
להשתלט על המקום החדש שכבשו ולהתבסס בו.
כל מסע הוא כיבוש הס"א, ע"ד דברי הוזה"ק
שהמסעות במדבר היו לכתתא רישיה, ואח"כ צריך
שיהיה ויחנו, להשתלט על זה. יש לפעמים אצל
אדם רגע טוב שמקבל על עצמו, אבל אח"כ אינו
משתלט ע"ז ולא מחזיק מעמד, וצריך שיהיה ויסעו
וגם ויחנו, להתחזק ולשלוט במה שכבש. וע"ד מאמר
מרו"ק מסלונים זי"ע שהדרך בעבודת ה' היא
עד"מ, לעולה בעגלה על הר תלול מאד, שאם ינסה